

Ευάγγελος Κουρδής

Διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μεταφραστική διαδικασία: η Σημειωτική της Μετάφρασης

1. Σημειωτική και Μετάφραση: ορισμοί και θέσεις

Η Michaela Wolf (2009: 77-78) θέτοντας το ερώτημα σε ποιον ανήκει ο όρος της μετάφρασης αναφέρει ότι “[...] το να απορρίψουμε τη μεταφορική εκδοχή της έννοιας της μετάφρασης [...] από το πεδίο έρευνας των μεταφραστικών σπουδών θα σήμαινε τελικά ότι απορρίπτουμε οποιοδήποτε είδος διεπιστημονικής εργασίας για αυτό το θέμα”. Στο πλαίσιο αυτό της διεπιστημονικότητας κινείται η Σημειωτική της μετάφρασης. Ο όρος *Σημειωτική της μετάφρασης* χρησιμοποιείται σήμερα για να χαρακτηρίσει τη σημειωτική προσέγγιση της μεταφραστικής διαδικασίας. Αν και ο όρος αυτός φαίνεται να έχει υπερισχύσει τόσο στο χώρο των σημειωτικών, όσο και σε εκείνο των μεταφρασεολογικών σπουδών, ακολουθώντας χρονολογικά τον προβληματισμό σημαντικών μελετητών για τη σημειωτική προσέγγιση της μετάφρασης, διαπιστώνουμε ότι δεν αποτέλεσε τη μοναδική πρόταση περιγραφής αυτής της προσέγγισης.

Ο όρος *Σημειωτική της μετάφρασης* (*Semiotics of translation*) χρησιμοποιήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '80 από τον Gideon Toury (1980: 12), μαζί με τον όρο *Σημειωτική και μετάφραση* (*Semiotics and translation*) (ibid: 7), ο οποίος αντιμετώπισε τη μετάφραση ως σημειωτική δραστηριότητα. Αργότερα, όμως, στηριζόμενη στις θέσεις του αμερικανού φιλοσόφου Charles Sanders Peirce, η Dinda Gorlée (1994: 226-227) εισάγει τον όρο *σημειομετάφραση* (*semiotranslation*) θεωρώντας ότι πρέπει να

θεωρήσουμε τις λογικές σημασίες της σημείωσης ως ένα παράδειγμα για τη μετάφραση των σημείων. Πιο συγκεκριμένα, η Goriée θεωρεί ότι η μετάφραση είναι μια ατελείωτη σημείωση όπου ο μεταφραστής παίζει ένα σημαντικό ρόλο καθώς πρέπει να ερμηνεύσει το κείμενο πηγή και να διατυπώσει τη μεταφρασμένη του μορφή στη γλώσσα στόχο.

Λίγα χρόνια αργότερα, ο Peeter Torop (1998) αναφέρεται και εκείνος με τη σειρά του στο πεδίο που ονομάζει *Σημειωτική της μετάφρασης*. Την ίδια εποχή, ο Paolo Fabbri (2012 [1998]: 122) αναφέρεται σε *διάφραση (transduction)* ορίζοντας την ως “τη μετάφραση ανάμεσα σε διαφορετικά σημειωτικά συστήματα”. Ο Fabbri (ibid) θεωρεί ότι σε αυτή τη θέση μας οδηγεί “η δυνατότητα που έχουν οι σημειωτικές έννοιες να διαθέτουν μία μορφή γραμματικής ικανής να χειριστεί τις συγκρίσεις ανάμεσα σε διαφορετικούς τύπους σημειωτικών συστημάτων”.

Μια άλλη ορολογία χρησιμοποιούν οι Umberto Eco & Siri Nergaard (2001 [1998]: 218), καθώς αναφέρονται σε *Σημειωτικές προσεγγίσεις στη μετάφραση (Semiotic approaches)* θεωρώντας ότι “οι μεταφραστικές σπουδές υιοθετούν όλο και περισσότερο διεπιστημονικές προσεγγίσεις στη μελέτη της μετάφρασης ως διακειμενική και διαπολιτισμική μετατόπιση”. Οι ίδιοι επισημαίνουν (ibid: 221) ότι η “μετάφραση ... αφορά στο πέρασμα από ένα κείμενο ‘α’, το οποίο έχει δομηθεί σύμφωνα με ένα σημειωτικό σύστημα ‘Α’, σε ένα κείμενο ‘β’, που δομείται σύμφωνα με ένα σημειωτικό σύστημα ‘Β’”.

Ο Eco, λίγα χρόνια αργότερα, θα δικαιολογήσει ακόμη μία φορά το ενδιαφέρον της Σημειωτικής για τη μετάφραση αναφέροντας ότι “μία γλωσσολογία από μόνη της, δε μπορεί να δικαιώσει όλα τα μεταφραστικά φαινόμενα, που πρέπει αντίθετα να μελετηθούν από μία πιο γενική σημειωτική άποψη” (Eco, 2003: 342). Τον όρο των Eco & Nergaard υιοθετεί και ο Mathieu Guidère (2008: 58), ο οποίος θεωρεί ότι “χάρη στην οντολογική προσέγγιση, η σημειωτική προσέγγιση προσφέρει το πλεονέκτημα να

μπορεί να χειρίζεται διαφορετικούς ‘κόσμους’ με τα κατάλληλα εννοιολογικά εργαλεία [...] καθώς επιτρέπει στο μεταφραστή να ενσωματώσει σημεία που προέρχονται από διαφορετικά συστήματα’.

Στην πρόταση των Toury και Torop για τη χρήση του όρου *Σημειωτική της μετάφρασης* επανέρχονται και άλλοι μελετητές. Έτσι, η Susan Petrilli (2007: 311) χρησιμοποιεί τον όρο *Σημειωτική της μετάφρασης (Semiotics of translation)* επισημαίνοντας ότι “η θεωρία της μετάφρασης δε μπορεί να αγνοήσει τη σημειωτική της μετάφρασης. Αντίστροφα, η σημειωτική θεωρία μπορεί να ωφεληθεί μέσα από τη συμβολή της θεωρίας και την πρακτική της μετάφρασης”. Αλλά και οι Sütiste & Torop (2007: 196) χρησιμοποιούν, την ίδια περίοδο, τον όρο *Σημειωτική της μετάφρασης (Translation semiotics)* για να περιγράψουν εκείνο τον ερευνητικό χώρο “ο οποίος, ως μέρος της Σημειωτικής, αναλύει συγκριτικά τα σημειωτικά συστήματα και τις λειτουργικές σχέσεις ανάμεσα σε διαφορετικά σημειωτικά συστήματα, και ως αυτόνομο πεδίο, παρέχει τα μέσα για τη διάκριση του βαθμού μεταφρασιμότητας των σημειωτικών συστημάτων”. Μάλιστα, ένα χρόνο αργότερα, ο Torop (2008: 253) θα διατυπώσει την αισιόδοξη θέση ότι “η Σημειωτική της μετάφρασης είναι καθοδόν στο να αποτελέσει από μόνη της ένα κλάδο”, θέση που ο ίδιος θα επαναπροσδιορίσει δύο χρόνια αργότερα χαρακτηρίζοντας τη Σημειωτική της μετάφρασης ως έναν από τους υπο-κλάδους της Σημειωτικής του πολιτισμού (Torop, 2010: 2).

Αρκετά χρόνια μετά από την πρώτη έκδοση του συλλογικού έργου *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* και παρά τους όρους που έχουν χρησιμοποιήσει διακεκριμένοι Σημειολόγοι στο διάστημα αυτό, στη δεύτερη έκδοση του έργου ο Umbaldo Stecconi (2009: 261) αναφέρεται και αυτός σε *Σημειωτική και Μετάφραση*. Αν και ο Stecconi ξεκινά την προσέγγισή του μέσα από ένα συγκερασμό σημειωτικών

προσεγγίσεων της μετάφρασης¹ είναι πρόδηλη η επιρροή του Peirce όταν κάνει λόγο για μεταφραστική σημείωση (*translation semiosis*). Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι αν και ο ερευνητικός χώρος που μελετά σημειωτικά τη μεταφραστική διαδικασία έχει βρει τη θέση του στις σημειωτικές σπουδές, εντούτοις δεν υπάρχει ακόμη κάποιος παγιωμένος όρος για να τον χαρακτηρίσει, αν και ο όρος *Σημειωτική της μετάφρασης* (*Semiotics of translation*) φαίνεται να είναι ο επικρατέστερος.

2. Θεωρητικοί της σημειωτικής προσέγγισης της μετάφρασης

Πολλοί μελετητές ανάγουν την αρχή του ενδιαφέροντος της Σημειωτικής για τη μετάφραση στη δημοσίευση από τον Ρώσο γλωσσολόγο Roman Jakobson (1959) του δοκιμίου του “On linguistic aspects of translation”² όπου ο Jakobson (1959: 233) χαρακτήρισε τη μετάφραση ως μορφή έμμεσου λόγου, καθώς αφορά δύο ισοδύναμα μηνύματα σε δύο διαφορετικούς κώδικες. Εντούτοις, πολύ νωρίτερα από τον Jakobson θεωρητικοί της Σημειολογίας όπως ο Peirce (1931-1966), η Welby (1903) και ο Bakhtin (1986 [1950-1951]) ασχολήθηκαν με τη μεταφραστική διαδικασία. Η επιρροή του Peirce που δραστηριοποιήθηκε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα είναι έκδηλη ακόμη και στις θέσεις του Jakobson ο οποίος περιέγραψε τη μετάφραση ως *ερμηνεία*. Σύμφωνα με τους Eco & Nergaard (2001 [1998]: 219-220), η σύνδεση της μετάφρασης με την ερμηνεία είναι αποτέλεσμα της επιρροής του Peirce, καθώς θεωρούν ότι ο Jakobson κάνει λόγο

¹ Η θέση αυτή φαίνεται και από τον ορισμό της Σημειωτικής από τον Stecconi (2009: 260), ως τη θεωρία με την οποία παράγουμε, ερμηνεύουμε και διαπραγματευόμαστε το νόημα μέσα από τα σημεία.

² Παρά την πρωτοτυπία του συγκεκριμένου δοκιμίου, η Sütiste (2008: 309), μετά από μία σχολαστική έρευνα για την επιρροή του στον ακαδημαϊκό χώρο, προβαίνει στη διαπίστωση ότι αν και η επιρροή του υπήρξε μεγάλη, η διάκριση των μεταφραστικών τύπων δεν αναλύθηκε περαιτέρω με τους όρους του επικοινωνιακού του μοντέλου ή αντίστροφα, δίνοντάς μας έτσι την εντύπωση ότι αυτή η κατεύθυνση μελέτης παρέμεινε ανεξερεύνητη.

για τρία είδη *ερμηνείας* επειδή, σύμφωνα με τον Peirce (1931-1948: 4.127), το σημείο είναι ερμηνεύσιμο, και άρα, μεταφράσιμο με άλλα συστήματα σημείων.

Μια άλλη σημαντική συμβολή στο χώρο της Σημειωτικής της μετάφρασης είναι αυτή της Victoria Welby στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η Welby (1983 [1903]: 34) περιγράφει την ικανότητα του ανθρώπου για σημασιοδότηση στο πλαίσιο της *μεταφραστικής σκέψης*, δηλαδή, μιας αυτόματης διαδικασίας “στην οποία κάθε τι υπονοεί ή μας θυμίζει κάτι άλλο”. Έτσι, για τη Welby (1983 [1903]: 150), η μετάφραση καθίσταται μια μέθοδος έρευνας και ανακάλυψης, μια μέθοδος για την επαλήθευση και την κατάκτηση της γνώσης και για την ανάπτυξη της κριτικής συνείδησης.

Επίσης, πολλοί σημειολόγοι θεωρούν πρόδρομο της θέσης που διατύπωσε για τη μετάφραση ο Jakobson (1959) τον Louis Hjelmslev. Ο Hjelmslev (1943 [1963]: 109) θεωρεί ότι “πρακτικά, η γλώσσα είναι μία σημειωτική στην οποία όλες οι άλλες σημειωτικές μπορούν να μεταφραστούν - τόσο όλες οι άλλες γλώσσες, όσο και οι άλλες πιθανές σημειωτικές δομές. Αυτή η μεταφρασιμότητα στηρίζεται στο γεγονός ότι όλες οι γλώσσες, και αυτές από μόνες τους, είναι σε θέση να σχηματίσουν οποιαδήποτε σημασία”.

Τη σημειωτική προσέγγιση της μετάφρασης φαίνεται να επηρέασε στα μέσα του 20^{ου} αιώνα και ο Mikhail Bakhtin. Ο Torop (2002: 598) παρατηρεί ότι αν και η σκέψη του Bakhtin δεν συνδέθηκε άμεσα με τα προβλήματα της μετάφρασης, οι μελετητές ακόμη βρίσκουν λόγους να συνδέσουν τον ίδιο με θέματα που αφορούν στη μετάφραση. Για τον Bakhtin (1986 [1950-1951]), υπάρχουν δύο πόλοι στο κείμενο: η γλώσσα ως σημειωτικό σύστημα και το κείμενο ως εκφώνημα. Ο Bakhtin θεωρεί ότι το κείμενο δεν μπορεί να μεταφραστεί ποτέ τέλεια (*ibid*: 106).

Παράλληλα με τις θέσεις του Jakobson, ο Ρώσος σημειολόγος Yuri Lotman (1990) ασχολήθηκε με τη μεταφραστική διαδικασία προσδίδοντας ένα εύρος σε αυτή, που

μέχρι σήμερα δεν είναι ιδιαίτερος γνωστό. Ο Lotman (1990: 143) επηρέασε ιδιαίτερα το χώρο της σημειωτικής της μετάφρασης όταν υποστήριξε πρωτοποριακές θέσεις, όπως ότι “η στοιχειώδης πράξη της σκέψης αποτελεί μετάφραση”, για να συμπληρώσει αμέσως ότι “ο στοιχειώδης μηχανισμός μετάφρασης είναι ο διάλογος”. Επίσης, για τον Lotman το πολιτισμικό κείμενο διατηρεί μία άρρηκτη σχέση με τη μετάφραση, καθώς “ένα μήνυμα μπορεί να θεωρηθεί κείμενο μόνο όταν είναι ανοικτό σε μεταγενέστερες μεταφράσεις και ερμηνείες” (Lotman and Pjatigorskij, 1969: 211). Ο Torop (2002: 593) θεωρεί αξιόλογη τη συμβολή των Bakhtin και Lotman καθώς επιτυγχάνεται η σύνθεση δύο παραδόσεων στη *Σημειωτική του πολιτισμού*, μία σύνθεση που καταλήγει στο να τοποθετήσει πλάι-πλάι έννοιες όπως ο *διαλογισμός*, η *αυτονομία*, η *πολυφωνία* και η *μετάφραση*.

Με τη μετάφραση ασχολήθηκε και ο Umberto Eco (2003: 23) ο οποίος επισημαίνει, μάλιστα, ότι για τη Σημειολογία η έννοια της μετάφρασης είναι ουσιαστική, έστω και εάν δεν εκφράζεται ρητά. Τονίζει, όμως, ότι κατά τη γνώμη του πολλές από τις τρέχουσες έννοιες της μεταφρασεολογίας (*ισοδυναμία*, *προσήλωση στο σκοπό*, *πιστότητα ή πρωτοβουλία του μεταφραστή*) τίθενται στο πεδίο της διαπραγμάτευσης. Ο Eco (ibid: 24) θεωρεί ότι η μετάφραση βασίζεται σε ορισμένες διεργασίες διαπραγμάτευσης βάση της οποίας *απαρνείσαι κάτι προκειμένου να κερδίσεις κάτι άλλο* και εντέλει τα ενδιαφερόμενα μέρη θα πρέπει να καταλήγουν σε μια αίσθηση εύλογης και αμοιβαίας ικανοποίησης. Μάλιστα, ο Eco (ibid: 483), αναφερόμενος στην έννοια της *πιστότητας* στη μετάφραση, παρατηρεί ότι εάν κοιτάξουμε οποιοδήποτε λεξικό, θα διαπιστώσουμε ότι στα συνώνυμα της *πίστης* δεν υπάρχει η λέξη *ακρίβεια*.

3. Τυπολογίες της μεταφραστικής διαδικασίας με σημειωτικό υπόβαθρο

Ο Torop (2002: 593), ένας από τους σημαντικότερους σήμερα μελετητές της σημειωτικής προσέγγισης της μετάφρασης, αναγνωρίζει ως σημείο εκκίνησης της σημειωτικής μελέτης της μετάφρασης την τριμερή κατηγοριοποίηση της μεταφραστικής διαδικασίας από τον Jakobson με την οποία για πρώτη φορά συνδέεται ξεκάθαρα η μετάφραση με τη σημειωτική. Στην τυπολογία του αυτή ο Jakobson κάνει λόγο για *ενδογλωσσική (intralingual translation)* ή *αναδιατύπωση (rewording)*, *διαγλωσσική (interlingual translation)* ή *καθραυτό μετάφραση (translation proper)* και *διασημειωτική μετάφραση (intersemiotic translation)* ή *μετασχηματισμό (transmutation)*.

Η τυπολογία αυτή, αν και αποτελεί σημείο αναφοράς για τους μελετητές της Σημειωτικής της μετάφρασης, δεν είναι η μόνη. Ο Toury (1994: 1114) πρότεινε, σε μία προσπάθεια γενικότερης συνοχής της σημειωτικής προσέγγισης της μετάφρασης, μια άλλη κατηγοριοποίηση της μεταφραστικής διαδικασίας του Jakobson. Έτσι, προχώρησε σε μία τυπολογία που διακρίνει τη μετάφραση σε *ενδοσημειωτική (intrasemiotic translation)* και *διασημειωτική μετάφραση (intersemiotic translation)*. Στη συνέχεια, διέκρινε την *ενδοσημειωτική μετάφραση σε ενδοσυστημική (intrasystemic translation)*, στην ουσία ενδογλωσσική, και σε *διασυστημική (intersystemic translation)*, στην ουσία διαγλωσσική μετάφραση. Ο Toury δεν εξηγεί τις επιλογές του, αλλά παρουσιάζει μια άποψη που τη θεωρεί γενική, διευκρινίζοντας ωστόσο ότι μια τέτοια τυπολογία “[...] είναι χρήσιμη μόνο στην περίπτωση που η σχέση ανάμεσα σε διαφορετικά σημειωτικά συστήματα πράγματι επηρεάζει τους μηχανισμούς οι οποίοι είναι έμφυτοι στην ίδια τη μετάφραση ως τύπο δραστηριότητας”.

Μια τυπολογία που προκάλεσε πολλές συζητήσεις, είναι εκείνη που προτείνει ο Eco (2003 [2001]: 315-316). Αξίζει να σημειώσουμε ότι ο Eco προχώρησε σε μία ταξινόμηση όχι των διάφορων μορφών μετάφρασης, αλλά των διάφορων μορφών ερμηνείας, όπου οι αναρίθμητοι τρόποι καθραυτής μετάφρασης ενώνονται κάτω από

ένα πολύ περιεκτικό item. Το ίδιο συμβαίνει για τις αναρίθμητες δυνατότητες της διασημειωτικής μετάφρασης. Η τυπολογία του Eco κάνει διάκριση σε: *ερμηνεία μέσω μεταγραφής (interpretation by transcription)*, *ενδοσυστηματική ερμηνεία (intrasystemic interpretation)* και *διασηματική ερμηνεία (intersystemic interpretation)*.

Εξίσου ενδιαφέρουσα, αν και όχι ιδιαίτερος γνωστή είναι η τυπολογία της μεταφραστικής διαδικασίας που προτείνει η Petrilli. Η Petrilli (2003: 19) προτείνει τη διάκριση ανάμεσα σε *διασημειωτική (intersemiotic translation)* και σε *ενδοσημειωτική μετάφραση (endosemiotic translation)*, όπου η πρώτη αναφέρεται στη μεταφραστική διαδικασία ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα σημειωτικά συστήματα, ενώ η δεύτερη είναι εσωτερική διαδικασία σε ένα δεδομένο σημειωτικό σύστημα. Η Petrilli διευκρινίζει ότι και οι δύο αυτοί τύποι μετάφρασης λαμβάνουν χώρο γενικά στον πραγματικό κόσμο και όχι μόνο στον ανθρώπινο πολιτισμικό κόσμο.

Αξίζει πάντως να σημειώσουμε ότι παρά τις προσπάθειες κατηγοριοποίησης της μεταφραστικής διαδικασίας μέσα από μία σημειωτική οπτική, η τυπολογία του Jakobson αποτελεί μέχρι σήμερα τη σημαντικότερη, ίσως, κατηγοριοποίηση της μεταφραστικής διαδικασίας για τους σημειολόγους, αλλά και σημείο αναφοράς πολλών μελετών σε αυτόν τον ερευνητικό χώρο. Ο Torop (2002: 593), αφού επισημαίνει ότι η μετάφραση αναδεικνύει σημαντικούς μηχανισμούς επιτέλεσης του πολιτισμού, αναφέρει ότι αρχικά έχουμε τη σημειωτική ερμηνεία της θεωρίας της μετάφρασης που εισάγεται από έναν αριθμό επιστημόνων που ξεκινά από τον Jakobson και που περιλαμβάνει τον Eco. Κατά τον Torop (ibid), οι μελετητές αυτοί έβαλαν μαζί τη διαγλωσσική, ενδογλωσσική και διασημειωτική μετάφραση προτείνοντας μια τυπολογία που είναι πολύ σημαντική για την περαιτέρω κατανόηση του πολιτισμού.

4. Οι Σχολές Σημειωτικής της μετάφρασης σήμερα

Οι σημειωτικές σχολές που μελέτησαν τη μεταφραστική διαδικασία κινήθηκαν, κυρίως, ανάμεσα στις θέσεις των Peirce, Jakobson, Lotman και Eco. Η σημαντικότερη, κατά τη γνώμη μας, σημειωτική θεώρηση της μεταφραστικής διαδικασίας αναπτύχθηκε από τη *σημειωτική σχολή της Μόσχας-Ταρτού*. Η σχολή αυτή άσκησε μεγάλη επιρροή όχι μόνο στη Σημειωτική ως επιστημονικό κλάδο - διαμορφώνοντας τον αυτόνομο χώρο της *Σημειωτικής του Πολιτισμού* - αλλά και στη μετάφραση, δημιουργώντας μία σχολή που ασκεί μέχρι σήμερα μεγάλη επιρροή στους σημειολόγους της μετάφρασης. Κυριότερος εκφραστής αυτής της σχολής είναι σήμερα ο Torop, συστηματικός μελετητής του έργου του Lotman, το όνομα του οποίου συνδέθηκε άμεσα με την ίδρυση και την άνθηση αυτής της σχολής της σημειωτικής. Ο Torop, υιοθετώντας την έννοια της *σημειόσφαιρας*³ του Lotman στη μεταφραστική διαδικασία, περιγράφει τα όρια της όχι ως περιοριστικό παράγοντα, αλλά ως μηχανισμό ο οποίος μεταφράζει εξωτερικά μηνύματα στην εσωτερική γλώσσα της σημειόσφαιρας. Η προσέγγιση αυτή οδήγησε τον Torop (2002: 603) να δηλώσει ότι “στη θεωρία της σημειωτικής του πολιτισμού είναι φυσικό να πούμε ότι ο πολιτισμός είναι μετάφραση και επίσης ότι η μετάφραση είναι πολιτισμός”. Ο Torop (ibid: 602) θα παρατηρήσει ότι η σύνδεση της Σημειωτικής του πολιτισμού με τις μεταφραστικές σπουδές οδήγησε στην εισαγωγή στη Σημειωτική του πολιτισμού της έννοιας της *διασημειωτικότητας* δίπλα στην έννοια της *σημείωσης*.

Επίσης, σημαντική σε επιρροή, κυρίως στον αγγλοσαξωνικό και σκανδιναβικό χώρο, είναι η *πηρσιανή σχολή της Σημειωτικής της μετάφρασης*. Η σχολή αυτή στηρίζεται στη βασική θέση του Peirce ότι πρώτα ερμηνεύουμε και έπειτα μεταφράζουμε. Έτσι, η μετάφραση καθίσταται δομικό μέρος του σημείου και η σημείωση αποτελεί μια

³ Με τον όρο *σημειόσφαιρα* ο Lotman (1990: 123-124) κάνει λόγο για ένα δομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο η διαδικασία ανταλλαγής της πληροφορίας, όπως επίσης και οι βαθμοί της πληροφορίας που ανταλλάσσεται, μπορούν να εξηγηθούν, όχι μόνο σε επίπεδο ατομικού σημείου, αλλά και σε επίπεδο ενός συστημικά δομημένου δικτύου.

μεταφραστική διαδικασία (Petrilli, 2003: 17). Τις θέσεις αυτές φαίνεται να ασπάζονται οι Gorlée, Petrilli, Ponzio, Ossimo, Stecconi, Hartama-Heinonen, Kukkonen, κ.ά.

Σημαντική, αλλά όχι ιδιαίτερος γνωστή είναι η *γαλλική σχολή της σημειωτικής* της μετάφρασης η οποία στηρίζεται βασικά στην κατηγοριοποίηση της μεταφραστικής διαδικασίας από τον Jakobson, έναν από τους ιδρυτές της σημειωτικής σχολής του Παρισιού. Πρόκειται για μία σχολή με δομιστική και γλωσσολογική βάση. Η περιοχή της που είναι πιο καθαρή σημειωτικά και που είναι και πιο συνεκτική επιστημολογικά είναι η θεωρία του Algirdas Geimas, αλλά υπάρχει και μία σημειωτικά περιφερειακή επιμέρους περιοχή αυτής της λογοτεχνικής θεωρίας (Bremond, Todorov, Genette, Barthes), που μπορεί να θεωρηθεί ως μετριοπαθής δομισμός, σύμφωνα με τον Λαγόπουλο (2004: 159-160). Κατά τη γνώμη μου, πρόκειται για εκείνη τη σχολή με τις περισσότερες εφαρμογές στο χώρο της Σημειωτικής της μετάφρασης, καθώς δεν εγκλωβίζεται σε θεωρητικό επίπεδο, όπως η πηρσιανή σχολή της μετάφρασης και η σχολή της Μόσχας-Ταρτού.

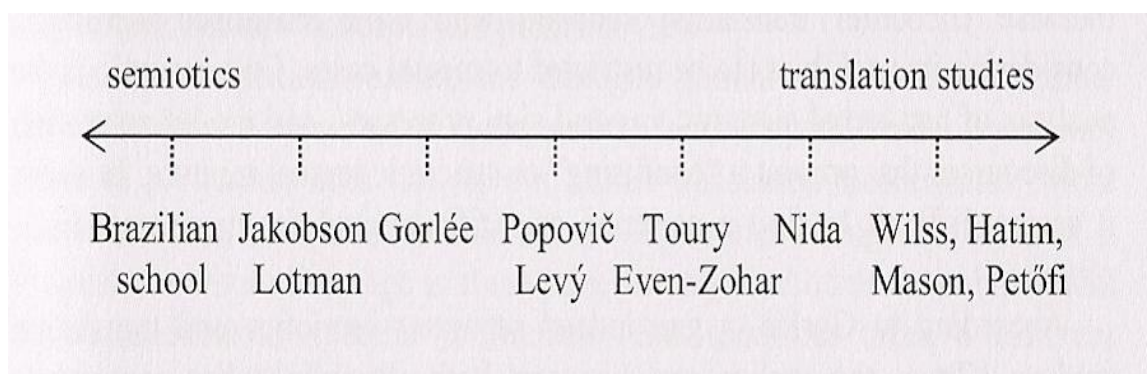
Η επιρροή του Roland Barthes - αν και ο ίδιος δε μίλησε ευθέως για τη μετάφραση - είναι τεράστια, καθώς η σχέση γλώσσας και εικόνας, άρα, και ο μετασχηματισμός του σημειωτικού συστήματος της γλώσσας στο σημειωτικό σύστημα της εικόνας, αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης και ανάλυσης αυτής της σχολής. Επίσης, σημειολόγοι όπως ο Georges Mounin, διέγινωσαν από πολύ νωρίς αυτή τη δυναμική που ονομάζεται στη μεταφραστική διαδικασία *διασημειωτικότητα (intersemiosis)* - αν και ο ίδιος δεν χρησιμοποιεί αυτόν τον όρο - όταν παρατηρεί ότι “η μετάφραση (κυρίως στους τομείς του θεάτρου, του κινηματογράφου και της ερμηνείας) περιλαμβάνει σίγουρα και όψεις μη γλωσσικές, παραγλωσσικές” (Mounin, 1963: 16). Στα πεδία έρευνας της γαλλικής σημειωτικής σχολής της μετάφρασης δείχνουν να κινούνται σήμερα οι Guidère, Fabbri, Rastier, Duteil-Mougel, Pergnier, Parret, κ.ά.

Αξιόλογη, επίσης, είναι η συνεισφορά της σκέψης του Eco στο χώρο της μετάφρασης. Ο Eco φαίνεται, κατά τη γνώμη μας, να δομεί την μεταφρασεολογική του προσέγγιση επηρεασμένος τόσο από τον Peirce, όσο και από τους Lotman και Jakobson. Είναι αξιοσημείωτο ότι η επιρροή του έχει κατορθώσει να χωρίσει τους σημειωτιστές της μετάφρασης σε δύο στρατόπεδα. Από τη μία εκείνοι που θεωρούν την ερμηνεία ως *μετάφραση* και από την άλλη εκείνοι που θεωρούν ότι πρόκειται για δύο διαφορετικές διαδικασίες⁴.

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθούμε και σε μία νέα σημειωτική τάση που παγιώθηκε στις τελευταίες δεκαετίες, αυτή της σχολής της *οπτικοακουστικής μετάφρασης* (audiovisual translation). Η τάση αυτή στηρίζεται από μια πληθώρα έργων με κυριότερους εκφραστές τους Cintas, Orero, Gottlieb, Gambier, Zabalbeascoa, Karamitroglou, Delabastita, κ.ά.. Οι μελετητές αυτοί χρησιμοποιούν τη Σημειωτική ως εργαλείο μελέτης και ανάλυσης της οπτικοακουστικής μετάφρασης, καθώς τα οπτικοακουστικά κείμενα είναι πολυτροπικά, επειδή όσον αφορά στην παραγωγή και στην ερμηνεία τους βασίζονται στη συνδυασμένη ανάπτυξη μίας ευρείας σειράς σημειωτικών πηγών ή *τρόπων*. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Baldry & Thibault (2006: 4), “διαφορετικοί σημειωτικοί τρόποι δημιουργούν διαφορετικές σημασίες με διαφορετικούς τρόπους ανάλογα με τα διαφορετικά μέσα έκφρασης που χρησιμοποιούν”.

Πρόσφατα, επίσης, η Ritva Hartama-Heinonen (2008: 31-32), μελετώντας τη σχέση των πεδίων της σημειωτικής και της μετάφρασης, παρουσίασε με ένα σχήμα (σχ. 1) ένα γενικό συνεχές που ξεκινά από την καθαρή σημειωτική και φθάνει την καθαρή θεωρία της μετάφρασης:

⁴ Ο προβληματισμός αυτός έχει καλλιεργηθεί και στη χώρα μας. Ο Λαζαράτος (2007: 200) υιοθετεί αυτή τη θέση του Eco, αν και θεωρεί ότι ο όρος *μετάφραση* μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως συνώνυμος του όρου *ερμηνεία*.

Σχήμα 1: η σχέση σημειωτικής και μετάφρασης

Στην αρχή, αναφέρεται η Βραζιλιάνικη Σχολή της Σημειωτικής που προσεγγίζει τη μετάφραση με την ευρύτερη έννοια της στηριζόμενη στην έννοια της διασημειωτικής μετάφρασης του Jakobson. Μάλιστα, ο Gentzler (2012 [2001]: 313) παρατηρεί ότι η σχολή αυτή, προσεγγίζοντας τη μετάφραση ως πράξη ενδυνάμωσης, θρέψης και θετικού παιχνιδιού, προσεγγίζει πολύ τη θέση των Benjamin και Derrida, οι οποίοι βλέπουν τη μετάφραση ως δύναμη ζωής που εξασφαλίζει την επιβίωση ενός λογοτεχνικού κειμένου.

Στη συνέχεια, εμφανίζονται οι σημειολόγοι που έχουν υιοθετήσει αυτή την ευρύτερη οπτική, αλλά που εξετάζουν προβλήματα της διαγλωσσικής μετάφρασης (Jakobson και Lotman). Στην τρίτη θέση στο συνεχές, εμφανίζονται οι σημειολόγοι που μελετούν τα πρόβλημα της μετάφρασης στηριζόμενοι στις θέσεις του Peirce για την ερμηνεία των σημείων και με την Gorlée να αποτελεί τη σημαντικότερη εκπρόσωπο της τάσης. Στη συνέχεια εμφανίζονται οι μελετητές της μετάφρασης που στηρίζονται στο ρωσικό φορμαλισμό (Popovič και Levý).

Στην πέμπτη περίπτωση κατηγοριοποιούνται οι μελετητές της μετάφρασης που υιοθετούν μια αδύναμη σημειωτική οπτική, αλλά των οποίων η εργασία κατηγοριοποιείται στις μεταφραστικές σπουδές (οι συστημικές προσεγγίσεις της μετάφρασης από τους Toury και Even-Zohar). Στην έκτη θέση εμφανίζονται οι

μελετητές της μετάφρασης που περισσότερο ή λιγότερο διαφοροποιούν την εργασία τους από τη Σημειωτική όπως ο Nida, ο οποίος, μάλιστα, είχε χαρακτηρίσει στις αρχές της δεκαετίας του '80 την προσέγγισή τους ως κοινωνιοσημειωτική.

Τέλος, εμφανίζονται οι μελετητές της μετάφρασης των οποίων οι μελέτες κλίνουν ελαφρώς προς την καθαρή Σημειωτική (Wils, Petófi, Hatim, Mason). Αξίζει να σημειωθεί ότι οι θέσεις των Hatim και Mason άσκησαν σημαντική επιρροή στους κόλπους των μεταφρασεολόγων. Οι δύο ερευνητές έκαναν λόγο για την προσθήκη ενός σημειολογικού επιπέδου του *συγκείμενου* και του *λόγου* (βλ. Munday, 2004: 164-166).

Η Hartama-Heinonen (2008: 32) επισημαίνει ότι το σημειωτικό τέλος αυτού του συνεχούς αντικατοπτρίζει τις ιστορικές τάσεις της γενικής σημειωτικής έρευνας: αρχικά, της επιρροής που άσκησε ο Δομισμός και οι διάδοχοί του, στη συνέχεια, της Πηρσιανής ερμηνευτικής σημειωτικής, και έπειτα, των εκλεκτικών θεωριών και εφαρμογών. Εντούτοις, διαπιστώνουμε ότι οι προσεγγίσεις σύγχρονων Γάλλων, Ιταλών (για παράδειγμα, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί η συμβολή των Eco και Fabbri στη σημειωτική μελέτη της μετάφρασης) και Ισπανών σημειολόγων δεν αντιπροσωπεύονται στο παραπάνω σχήμα. Επίσης, στο σχήμα προβάλλεται η διασημειωτική μετάφραση ως καθαρή σημειωτική, ενώ η διαγλωσσική μετάφραση αποδίδεται ως πεδίο έρευνας στις μεταφρασεολογικές σπουδές, θέση με την οποία βέβαια συμφωνούν και άλλοι ερευνητές (βλ. Peeters, 1999: 17).

5. Πεδία έρευνας της σημειωτικής της μετάφρασης

Οι μελέτες στο χώρο της σημειωτικής της μετάφρασης φαίνεται, κατά τη γνώμη μας, να κινούνται σε τρεις άξονες:

- σε θεωρητικού τύπου εργασίες που συνδέουν τη Σημειωτική με την μετάφραση. Σε αυτόν τον άξονα μελέτης κινούνται η Πηρσιανή σχολή και εκείνη της Μόσχας-Ταρτού οι οποίες δείχνουν να συγκεντρώνουν τη μεγαλύτερη παραγωγή. Η πρώτη προσεγγίζει τη μετάφραση μέσα από την ερμηνευτική σημειωτική, ενώ η δεύτερη αντιμετωπίζει τη μετάφραση ως πολιτισμική πρακτική, όπως προαναφέραμε.

- σε εκείνες που αφορούν στο πέρασμα από ένα γλωσσικό σε ένα μη γλωσσικό σημειωτικό σύστημα (διασημειωτική μετάφραση). Προς αυτήν την κατεύθυνση ωθούν και μεταφρασεολόγοι οι οποίοι επικεντρώνονται στη δύναμη του σημειωτικού συστήματος της εικόνας. Έτσι ο Jeremy Munday (2004β: 216) αναφέρει ότι “οι επιστήμονες της μετάφρασης ενθαρρύνονται να ψάξουν ‘πίσω από τη γραπτή λέξη’, να ενσωματώσουν ‘το οπτικό και το πολυτροπικό γενικά’ στις έρευνές τους”. Αλλά και η Mona Baker (1992: 42) θεωρεί ότι η *μετάφραση με εικόνα* “είναι μία χρήσιμη επιλογή εάν η λέξη που στερείται ισοδύναμου στη γλώσσα στόχο αναφέρεται σε μία φυσική ενότητα που μπορεί να εικονογραφηθεί, ειδικότερα εάν δεν υπάρχουν περιορισμοί χώρου και το κείμενο πρέπει να μείνει σύντομο, περιεκτικό και στοχευμένο”. Αξίζει να σημειώσουμε ότι οι εργασίες που αφορούν τη μεταφρασσιμότητα μη γλωσσικού σημειωτικού συστήματος με άλλο μη γλωσσικό σημειωτικό σύστημα (διασημειωτική μετάφραση χωρίς τη συμμετοχή της γλώσσας) είναι εξαιρετικά περιορισμένες.

- σε εργασίες που αφορούν στη διαγλωσσική μετάφραση. Οι εργασίες αυτές επικεντρώνονται σε μία σειρά θεμάτων με μεγάλη ποικιλία όπως:

- α) Στη διαγλωσσική μετάφραση *πολυσημειωτικών/πολυτροπικών κειμένων*, δηλαδή, κειμένων όπου συνυπάρχουν περισσότερα του ενός σημειωτικά συστήματα. Ο Patrick Zabalbeascoa (1997: 338) παρατηρεί ότι κανένα κείμενο δεν μπορεί να αποτελείται μόνο από το σημειωτικό σύστημα της γλώσσας, καθώς έχει ανάγκη από ένα είδος φυσικού βοηθήματος (support). Είναι κοινός τόπος μεταξύ των ερευνητών της

σημειωτικής και της μετάφρασης ότι, σήμερα, είναι δύσκολο ένα κείμενο να είναι μονοσημειωτικό. Έτσι, όμως, η συνύπαρξη και συνέργια των σημειωτικών συστημάτων καθίσταται αναπόφευκτη και η παραγωγή σημασίας που προκύπτει από αυτή τη διαδικασία πρέπει να μεταφραστεί.

β) Στη μετάφραση των *συνδηλώσεων*. Ο Barthes (1964: 130-131) επισημαίνει ότι η συνδήλωση αποτελεί σημειωτικό σύστημα β' βαθμού, ανήκει, δηλαδή, στο επίπεδο της ιδεολογίας. Ερευνητές όπως Mounin (1963: 166) και η Nord (βλ. Munday 2004: 139) επιμένουν ότι πρέπει να μεταφράζουμε τη συνδήλωση όπως και την καταδήλωση. Αλλά και η Petrilli (2007: 335) υποστηρίζει ότι το “πρόβλημα της ιδεολογίας πρέπει απαραίτητα να λαμβάνεται υπόψη σε μία σημειωτική προσέγγιση της μετάφρασης”.

γ) Στη διαγλωσσική μετάφραση *σημασιολογικών ισοτοπιών*. Ο Stecconi (2009: 260) διαπιστώνει ότι στην πράξη οι μεταφραστές συγκρίνουν καθημερινά σημειωτικές δομές, καθώς δύο κείμενα (πρωτότυπο και μετάφρασμα) μπορούν να συγκριθούν σε διαφορετικά πεδία που περιλαμβάνουν λεξικές μονάδες, ισοτοπίες ή επίπεδα νοήματος. Οι Greimas & Courtés (1993: 197) ορίζουν την *ισοτοπία* ως την επαναλαμβανόμενη σημασιολογική κατηγορία στη συνταγματική ακολουθία που στοχεύει στην ομοιογένεια του λόγου και στη συνοχή της ανάγνωσης.

δ) Στην *ποσοτική ισοδυναμία* στη διαγλωσσική μετάφραση. Ο όρος ανήκει στον Jacques Derrida (2004: 428) ο οποίος επισημαίνει ότι για αισθητικούς λόγους το μετάφρασμα θα πρέπει να είναι ποσοτικά ισοδύναμο με το πρωτότυπο κείμενο. Αλλά και ο Eco (2003: 350) αναφέρει ότι “[...] ενστικτωδώς καταλήγουμε να κρίνουμε την επάρκεια μίας μετάφρασης και με όρους ποσοτικών σχέσεων ανάμεσα σε φυσικές ουσίες”. Ίσως, για αυτό το λόγο η Christiane Nord (βλ. Munday 2004: 142) κάνει λόγο για μη λεκτικά στοιχεία που έχουν καθοριστική σημασία για τη μεταφραστική διαδικασία και το προϊόν, και που αποτελούν σοβαρούς περιορισμούς στο έργο του

μεταφραστική. Έτσι, αναφέρει ότι δεν πρέπει να αλλάξει η σειρά και ο αριθμός εικονογραφήσεων, ενώ οι λεζάντες/οδηγίες στο κείμενο στόχο δεν πρέπει να υπερβαίνουν σε έκταση τις αντίστοιχες λεζάντες/οδηγίες στο κείμενο πηγή.

ε) Στο ρόλο του σημειωτικού συστήματος της γραφιστικής και, ειδικότερα της τυπογραφίας, στη διαγλωσσική μετάφραση. Ο Eco (1992: 65) αναφέρει ότι ο κώδικας της γραφιστικής (σχήματα, ιδιαίτερα γνωρίσματα, γραμμές, γράμματα) συμμετέχει στην παραγωγή σημασίας, καθώς οι γραφιστικές συμβάσεις αποκτούν διαφορετικό περιεχόμενο ανάλογα με το περιβάλλον τους. Είναι, λοιπόν, η μεταξύ τους σχέση και διάδραση που παράγει σημασία και που μας καλεί να τα αποκρυπτογραφήσουμε και που πρέπει να λάβουμε υπόψη στη μεταφραστική διαδικασία. Τη θέση αυτή υιοθετούν και αρκετοί μεταφρασεολόγοι. Έτσι, για την Nord (βλ. Munday 2004: 139), η πλάγια γραφή έχει καθοριστική σημασία για τη μεταφραστική διαδικασία και το προϊόν.

6. Παρατηρήσεις

Αν και υπάρχουν μελετητές οι οποίοι όταν οριοθετούν το χώρο της *Σημειωτικής της Μετάφρασης* κάνουν λόγο για ένα νέο κλάδο (*discipline*) (Sütiste & Torop 2007, Torop 2008), για μία *δραστηριότητα* (Toury 1980), για μία *άλλη προοπτική* (Snell-Hornby et al, 1999) ή μία *προσέγγιση* Umberto Eco & Nergaard (2001 [1998]), φαίνεται ότι αυτό το νέο πεδίο των μεταφρασεολογικών σπουδών πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να αντιμετωπιστεί ως *προσέγγιση*, δηλαδή, μία προσέγγιση της μεταφραστικής διαδικασίας με σημειωτικό υπόβαθρο. Η προσέγγιση της μετάφρασης με τη βοήθεια των σημειωτικών εργαλείων καθιστά αυτό το ερευνητικό πεδίο ως χώρο συγκερασμού διαφορετικών προσεγγίσεων, ως χώρο ανάπτυξης διεπιστημονικών προσεγγίσεων, καθώς η ίδια η Σημειωτική διέπεται ως κλάδος από διεπιστημονικότητα.

Αναφορικά με τον όρο που χρησιμοποιείται διεθνώς για να περιγράψει τον ερευνητικό χώρο της σημειωτικής προσέγγισης της μετάφρασης, παρατηρούμε ότι δεν υπάρχει κάποιος παγιωμένος όρος, αλλά πολλοί όροι που περιγράφουν, περισσότερο ή λιγότερο, την ίδια προσέγγιση. Όμως, εάν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι μεγάλο μέρος της ακαδημαϊκής παραγωγής για το χώρο αυτό προέρχεται από τους ερευνητές της Σημειωτικής Σχολής Μόσχας-Ταρτού διαφαίνεται ότι οι δύο επικρατέστεροι όροι στην αγγλική γλώσσα είναι οι όροι *Semiotics of Translation* και *Translation Semiotics* που αποδίδουμε στην ελληνική γλώσσα ως *Σημειωτική της μετάφρασης*.

Η Σημειωτική της Μετάφρασης φαίνεται ότι έχει επηρεαστεί ως ερευνητικό πεδίο από τις περισσότερες γενικές σχολές της Σημειωτικής. Είναι, επίσης, εμφανές ότι στην παγίωση αυτού του χώρου τη μεγαλύτερη επιρροή φαίνεται να ασκούν οι σκέψεις των Peirce, Lotman, Jakobson και Eco, χωρίς να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η μία σκέψη επηρεάζει πολλές φορές την άλλη. Έτσι, για παράδειγμα, δεν μας προκαλεί εντύπωση ότι ο Lotman αντιμετωπίζει τη μετάφραση ως *διάλογο* και ότι ο Eco κάνει λόγο για *διαπραγμάτευση* στη μετάφραση - δραστηριότητα που εμπίπτει στην σημασιολογική ισοτοπία του διαλόγου - καθώς ο Eco προλόγισε ένα σημαντικό σύγγραμμα του Lotman (1990), από τη σκέψη του οποίου επηρεάστηκε πολύ. Αλλά, ο Eco, όταν προτείνει τη δική του τυπολογία για τη μετάφραση, που έχει επιρροές από τη θεωρία του Peirce, έχει ως σημείο εκκίνησης τον Jakobson.

Το γεγονός ότι οι εργασίες που αφορούν τη μεταφρασιμότητα μη γλωσσικού σημειωτικού συστήματος με άλλο μη γλωσσικό σημειωτικό σύστημα είναι εξαιρετικά περιορισμένες καταδεικνύει, κατά τη γνώμη μου, την επιρροή της γλωσσολογικής σκέψης στη μεταφραστική διαδικασία, πολύ περισσότερο που πολλοί ερευνητές δεν υιοθετούν τη θέση ότι η διασημειωτική μετάφραση αποτελεί είδος μετάφρασης. Δεν είναι τυχαίο που οι Delisle, Hannelore και Cormier (2008: 92) αναφέρονται μόνο σε

διαγλωσσική και ενδογλωσσική διαδικασία μεταβίβασης εκφωνημάτων όταν προσδιορίζουν τον όρο μετάφραση.

Εντούτοις, η διεπιστημονικότητα που χαρακτηρίζει το συγκεκριμένο ερευνητικό χώρο δεν μπορεί παρά να συμβάλλει στην άρση του γλωσσολογικού “μανδύα” που περιβάλλει τον όρο μετάφραση, καθώς “το προς μετάφραση κείμενο δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί αποκλειστικά και μόνο στη γλωσσική του διάσταση” (Γραμμενίδης, 2009: 235). Σε αυτήν την κατεύθυνση, βεβαίως, συνηγορεί και το γεγονός ότι “η σημειωτική προσέγγιση της μετάφρασης μας οδηγεί στη σφαίρα των κειμένων και των ειδών λόγου [...] που προϋποθέτουν τη συνύπαρξη, διάδραση, ακόμη και την αντιπαράθεση διαφορετικών σημειωτικών συστημάτων και διαδικασιών παραγωγής σημασίας” (Hartama-Heinonen, 2012: 305). Είναι φανερό ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο κάποια *κείμενα* του σύγχρονου πολιτισμού μας να μην χαρακτηρίζονται από κάποια από τις προηγούμενες διαδικασίες.

7. Αντί επιλόγου

Η *Σημειωτική της μετάφρασης* ως κλάδος της μεταφρασεολογικής επιστήμης αποτελεί μια διεπιστημονική προσέγγιση της μεταφραστικής διαδικασίας, διεπιστημονική ακόμη και μέσα στον ίδιο τον χώρο της *Σημειωτικής*, καθώς οι μελετητές πολλές φορές στηρίζονται σε διαφορετικές σημειωτικές θεωρίες όταν μελετούν τη μεταφραστική διαδικασία. Το γεγονός ότι οι περισσότερες εργασίες στο χώρο της *Σημειωτικής της Μετάφρασης* κινούνται σε θεωρητικό επίπεδο επισημαίνεται ως *παράδοξο*, καθώς δείχνει να έρχεται σε αντίθεση με τη θέση ότι η μετάφραση είναι *ειδική περίπτωση σημείωσης* (Stecconi, 2009: 262), άρα *πράξη* και, συνεπώς, *εφαρμογή*. Μάλιστα, και μόνο το γεγονός ότι κάνουμε λόγο για *Σημειωτική* και όχι για *Σημειολογία* της

μετάφρασης είναι δηλωτικό της επιρροής της σχολής του Peirce στη μελέτη της μετάφρασης, μίας αγγλοσαξονικής σχολής που δομείται σε μία φιλοσοφική σκέψη.

Διαπιστώνουμε, όμως, ότι η Σημειωτική της μετάφρασης κινδυνεύει, έτσι, να εγκλωβιστεί σε ένα θεωρητικό επίπεδο σκέψης που δεν συνάδει με μία πρωτίστως εφαρμοσμένη πρακτική όπως είναι η μετάφραση. Για το λόγο αυτό, πιστεύουμε ότι προς την κατεύθυνση του εμπλουτισμού αυτού του ερευνητικού χώρου μπορεί να συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό η γαλλική σχολή της Σημειωτικής που διαθέτει παράδοση σε θέματα εφαρμοσμένης σημειωτικής.

Ο Quemada (1982:5) επισημαίνει χαρακτηριστικά ότι “στην προοπτική της Σχολής του Παρισιού [το σημείο] είναι πρωτίστως ένα αντικείμενο κατασκευασμένο”, άρα, κατ’ εμένα, ερμηνεύσιμο, αποκωδικοποιήσιμο και μεταφράσιμο. Παράλληλα, ο Landowski (2009: 75) αναφέρει επίσης ότι υπό τη βαθιά επιρροή του Greimas, η Σημειωτική σχολή του Παρισιού δομήθηκε επάνω σε μία “Κοινωνιοσημειωτική ως θεωρία της παραγωγής και της αναζήτησης της σημασίας στην πράξη”. Μήπως, όμως, αυτός ο ορισμός του Landowski δεν αντικατοπτρίζει τον ίδιο τον ορισμό της μεταφραστικής διαδικασίας;

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Baker M. (1992) *In other words. A coursebook on translation*, London & New York: Routledge.
- Baker M. (1998) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, London & New York: Routledge.
- Baker, M. & G. Saldanha (2009) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, London & New York.
- Bakhtin, M. (1986 [1950-51]) “The Problem of the Text in Linguistics, Philology, and the Human Sciences: An Experiment in Philosophical Analysis” in M. Bakhtin, *Speech Genres and Other Late Essays*, Austin: University of Texas Press, pp. 103-131.
- Barthes, R. (1964) “Eléments de Sémiologie”, *Communications*, Vol. 4, No. 4, pp. 91-135.
- Baldry, A. & P. Thibault (2006) *Multimodal transcription and text analysis: a multimedia toolkit and coursebook*, London & New York: Equinox.
- Derrida, J. (2004) “What is a ‘relevant’ translation”, in L. Venuti (ed.), *The Translation Studies Reader*, New York & London: Routledge, pp. 423-446.
- Delisle, J., H. Lee-Jahnke, M. Cormier. (2008) *Ορολογία της μετάφρασης*, πρλ.-μτφρ. Γ. Φλώρος. Αθήνα: Μεσόγειος.
- Eco, U. (1992) *La production des signes*, Paris: Librairie Générale Française.
- Eco, U. & S. Nergaard (2001 [1998]) “Semiotic approaches”, in M. Baker (ed.), *Routledge Encyclopedia of Translation*, London & New York: Routledge, pp. 218-222.
- Eco, U. (2003) *Εμπειρίες μετάφρασης. Λέγοντας σχεδόν το ίδιο*, μτφρ. Ε. Καλλιφατίδη, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Fabbri, P. (2012 [1998]) *Σημειωτική στροφή*, μτφρ.-επιμ. Ε. Κουρδής, Α. Χριστοδούλου, Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Gentzler, E. (2012 [2001]) *Σύγχρονες θεωρίες μετάφρασης*, μτφρ.-επιμ. Χ. Μπακούλα, Αθήνα: Ίων.
- Gorlée, D. (1994) *Semiotics and the problem of translation. With special reference to the semiotics of Charles S. Peirce*, Amsterdam & Atlanta: Rodopi.
- Gottlieb, H. (2001) “Subtitling”, in M. Baker (ed.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, London & New York: Routledge, pp. 244-248.
- Γραμμενίδης, Σ. (2009) *Μεταφράζοντας τον Κόσμο του Άλλου. Θεωρητικοί προβληματισμοί. Λειτουργικές προοπτικές*, Αθήνα: Διάυλος.
- Greimas, A. & J. Courtés (1993) *Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, Paris: Hachette.
- Guidère, M. (2008) *Introduction à la traductologie*, Bruxelles: De Boeck.
- Hartama-Heinonen, R. (2008) *Abductive Translation Studies. The Art of Marshalling Signs*, Helsinki: International Semiotic Institute.
- Hartama-Heinonen, R. (2008) “Semiotico-translation-theoretical reverberations revisited”, *Sign Systems Studies*, Vol. 40, No 3, pp. 299-318.
- Hjelmslev, L. (1963 [1946]) *Prolegomena to a Theory of Language*, Madison: University of Wisconsin.
- Jakobson, R. (1959) “On Linguistic Aspects of Translation”, in R. A. Brower (ed.), *On Translation*, Cambridge, MA: Harvard University Press, pp. 232-239.
- Λαγόπουλος, Α.-Φ. (2004) *Επιστημολογίες του νοήματος, δομισμός και σημειωτική*, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Λαζαράτος, Γ. (2007) *Umberto Eco: Διασημειωτική μετάφραση & Μετάφραση και Επιστημολογία*, Αθήνα: Παπαζήσης.

- Landowski, E. (2009) “Sémiotique de l’Ecole de Paris. Socio-sémiotique”, in D. Ablali & D. Ducard (dir.), *Vocabulaires des études sémiotiques et sémiologiques*, Paris: Honoré Champion, Besançon: Presses Universitaires de Franche-Comté, pp. 73-79.
- Lotman, Y. & A.-M. Pjatigorskij (1969) “Le texte et la fonction”, *Semiotica*, Vol. 1, pp. 205-217.
- Lotman, Y. (1990) *Universe of the mind. A semiotic Theory of Culture*, London: Tauris.
- Mounin, G. (1963) *Problèmes théoriques de la traduction*, Paris: Gallimard.
- Munday, J. (2004) *Μεταφραστικές σπουδές. Θεωρίες και εφαρμογές*, μτφρ. Α. Φιλίππτος, Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Munday, J. (2004β) “Advertising: some challenges to translation theory”, *The Translator*, Vol. 10, No 2, pp. 199-219.
- Peeters, J. (1999) *La médiation de l’étranger. Une sociolinguistique de la traduction*, Arras: Artois Presses Université.
- Peirce, Ch. (1931-1948) *Collected papers*, Cambridge: Harvard University Press.
- Petrilli, S. (2007) “Interpretative trajectories in translation semiotics ”, *Semiotica*, Vol. 163, No. 1, pp. 311-345.
- Quemada, B. (1982) *Sémiotique. L’Ecole de Paris*, Paris: Classiques Hachette.
- Reiss, K. (2000) *Translation Criticism - The Potentials and Limitations. Categories and Criteria for Translation Quality Assessment*, trans. by E. Rhodes, Manchester: St Jerome.
- Snell-Hornby, M. et al. (1999) *Handbuch Translation. Zweite, verbesserte Auflage*, Tübingen: Stauffenberg Verlag.
- Stecconi, U. (2009) “Semiotics”, in M. Baker & G. Saldanha (ed.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, London & New York: Routledge, pp. 260-263.

- Sütiste, E. & P. Torop (2007) "Processual boundaries of translation: Semiotics and translation studies", *Semiotica*, Vol. 163, No 1, pp. 187-207.
- Sütiste, E. (2008) "Roman Jakobson and the topic of translation: Reception in academic reference works", *Sign Systems Studies*, Vol. 36, No 2, pp. 271-314.
- Torop, P. (1998) "The Limits of Translation: The Socio-Semiotic Aspect of Translation Semiotics", *Sign Systems Studies*, Vol. 26, pp. 136-150.
- Torop, P. (2002) "Translation as translating as culture", *Sign Systems Studies*, Vol. 30, No. 2, pp. 593-605.
- Torop, P. (2008) "Translation and Semiotics", *Sign Systems Studies*, Vol. 36, No 2, pp. 253-257.
- Torop, P. (2010) "Culture and translation". *Applied Semiotics/Sémiotique Appliquée*, Vol 24, pp. 1-21.
- Toury, G. (1980) *In Search of a Theory of Translation*, Tel Aviv University.
- Toury, G. (1994) "Translation: A Cultural-Semiotic Perspective", in T. Sebeok (ed.), *Encyclopedic Dictionary of Semiotics*, Vol. 2, Berlin & New York: Mouton de Gruyter, pp. 1111-1124.
- Zabalbeascoa, R. (1997) "Dubbing and nonverbal dimension of translation", in F. Poyatos (ed.), *Nonverbal Communication and Translation*, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, pp. 327-342.
- Welby, V. (1983 [1903]) *What is Meaning? (Studies in the Development of Significance)*. Intro. G. Mannoury, pref. A. Eschbach, Amsterdam: John Benjamins.
- Wolf, M. (2009) "The implications of a Sociological Turn-Methodological and Disciplinary Questions", in A. Pym & A. Perekrestenko (eds), *Translation Research Project 2*, Tarragona: Intercultural Studies Group, pp. 73-79.